

Nacsinák Gergely András

MEGKÉSETT LÁBJEGYZETEK

2017-05-16 | **ESSZÉ**

Megszaporáztam a lépteimet. Két régi ismerőst kellett meglátogatnom – tekintet nélkül arra, hogy ők maguk semmiképp sem emlékezhetek rám. Pontosabban még a létezésemről sem tudnak, s ez némiképp érthető, tekintve, hogy ennek tényét magam is hajlamos vagyok kétségbe vonni néhanap. Az ő létük ellenben holtbiztos és kikezdhetetlen, hiszen urunk és parancsolónk, az Idő úgy döntött, hogy megkíméli őket; ellenben nekem, aki az egyik percben még vagyok, míg a másikban már szelídült porként enyészek, illik sietnem, és hálásnak lennem az egyoldalú találkozásért. Bármiféle találkozásért.

Minerva Csibéje

Az egyikük egy elefánt. Kőelefánt, hogy pontos legyek. Ormánya hetykén félrecsapva, mintha a hátát készülne épp megvakarni vele (lehet-e ormánnyal *vakarni?*), vagy mintha el akarna hessenten egy odatévedt legyet.

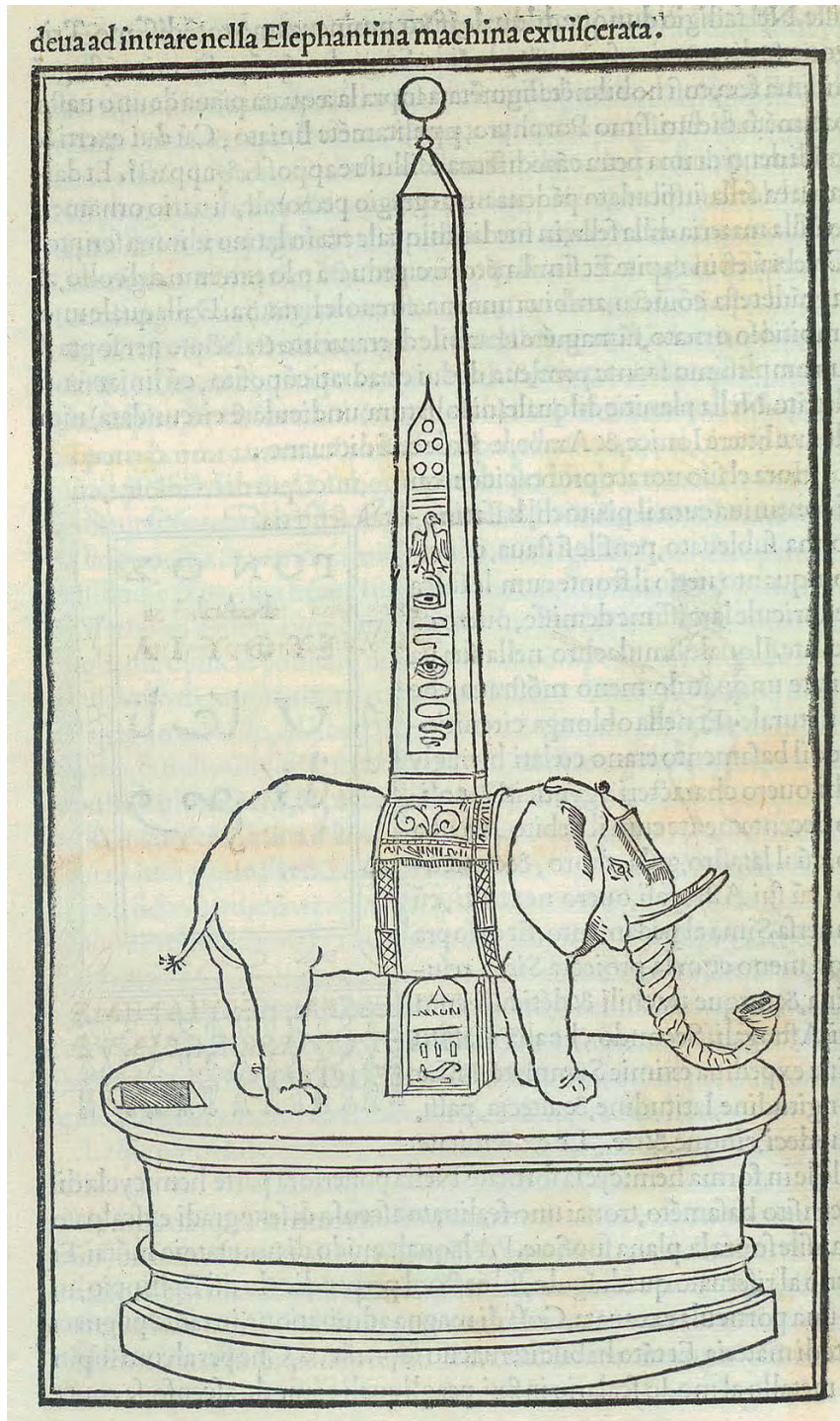
Csak hogy nem légy telepedett rá, hanem egy obelisztk. Felirata Aprész fáraó dicsőségét hirdeti, a vastagbőrű pedig alatta a reneszánszét. A kőtű a szaiszi templomból került ide még Diocletianus idején: Szaiszból, ahol Platón szerint egy egyiptomi pap oktatta ki Szolónt a görög bölcsélet gyermektegy mivoltáról. Róma legkisebb obeliszkje a legnagyobb szárazföldi emlős hátán. Bernini kőelefántjáról van szó, amely a Santa Maria Sopra Minerva, vagyis a Minerva-szentély fölé épült Mária-templom előtt álldogál. A helyiek eleinte „malackának” (*porcino*) becézték a tömzsi jószágot, aztán a valamivel kedvesebb „Minerva Csibéje” (*Pulcino della Minerva*) megjelölés maradt rajta: nyilván, mert csöppet sem méltóságteljes jelenség. De hogy jut eszébe valakinek obeliszket pakolni egy bumfordi elefánt hátára? A hagymázás ötlet nem Berninié, ő csak megtervezte a szobrot, a kivitelezést nagyvonalúan átengedve tanítványának, Ercole Ferratának. A megrendelővel viszont, ha a feladat nem is volt ínyére, bizonyára nem mert ujjat húzni, mert az maga Fabio Chigi, azaz VII. Sándor pápa volt, égi helytartósága mellett jeles földi humanista és szenvedélyes Róma-átépítő. Hogy megindokolja a késő reneszánsz emblemátika e kőbe véselt példányának létjogosultságát, szimbolikus magyarázattal látta el, s ez ma is ott ékeskedik a márványtalapzaton:

„Egyiptom bölcsessége ez
 az obelisztk ábrába faragva
 elefántháton,
 mely mindenekfelett erős;
 ami itt látható, azt beszéli el,
 és azt tanúsítja, hogy csakis
 szilárd elme bír el biztos tudást”

„...robustae mentis esse / solidam sapientiam sustinere”. Egyszóval a „biztos tudást” az egyiptomi bölcsesség képviselné, míg a „megingathatatlan elmét” a vastagbőrű hivatott jelezni. Ez volt az a korszak, a 17. század második fele (a szobor 1667-ben készült el, már VII. Sándor halála után, akinek ez volt utolsó nagyobb megbízása), amikor különösen sokan vetették magukat a hieroglif-jelekre, minden erejükkel igyekezve, hogy a beljük zárt-álmodott „szent tudást”, mely bizonytalansággal még a Vízözön előtt termett, valamiképp megfejtsék. Ekkoriban másoltatja le Athanasius Kircher, a jezsuita polihisztor Róma összes fellelhető egyiptomi feliratát, és gyűjti össze két sarokra innen, monumentális csodakamrájában, a *Museum Kircherianum*-ban. Ahogy elődei és számos utódja, Kircher is hajlamos volt feltételezni, hogy minden, amit hieroglifákkal írtak, rettentő magasrendű és vitathatatlanul bölcs. Csak az elefánt kitartásával és teherbírásával felvértezett értelem képes e titkos tudást viselni: lám, az elefánt hátán az obelisztk együtt emblémát alkotnak, melynek versezete tüstént el is igazít. De az emblematisztikus olvasat, a felirat buzgó intelmével egyetemben csupán porhintés; én történetesen átlátok a szitán, azért is akartam leülni ide, a Sopra Minerva kőlépcsőire, szemben a túlméretezett csibével, és alulméretezett obelisztkjével. Mert ez másvalaminek az illusztrációja, nem az állhatatos tanulása.

Pár év előtt sokat bújtam a világ egyik legfurcsább könyvét, amely a *Hypnerotomachia Poliphili* címet viseli. 1499-ben nyomtatták ki Velencében, és egy különös, végtelen álmot leírása, amelyben először is maga az álmodó téved el, s utána valamennyi olvasója. Hogy a könyv *voltaképp* mire szolgál – mert nem esti lapozgatásra szánták, annyi szent –, azt nemigen tudja senki, mint ahogy íróját sem ismerjük. Talán művészettörténeti *capriccio*, talán egy antikvárius lidércnyomása vagy egy alkimista jegyzetfüzete, esetleg szimplán hét fátyol mögé bújtatott szerelmi vallomás. A könyv

egyik oldalán ott van az obeliszket hordozó elefánt metszete, amely csaknem mindenben – a lendülő ormányt leszámítva – megegyezik a téren ácsorgó társával. Ezt akarta a pápa viszontlátni: ezt a lényt akarta életre kelteni – vagy legalábbis megsétáltatni – a reneszánsz Rómában; márpedig a könyvben e fura páros nem a tanulás vagy a magasrendű ismeret, hanem a halálból visszatérés lehetőségének hieroglifája.

codex99.com

A főhős, az álomból még mélyebb álmokba zuhanó Poliphilo, míg különféle architektúrális víziók közt vetődik erre-arra, az egyik lapon szembetalálja magát ezzel a képződménnyel, mely nem egyszerű szobor, hanem épület, még hozzá sírbolt. Az alapzatban ugyanis lépcső nyílik, amely a szobor belsejébe visz, ott pedig az álmodó egy alvó párra bukkan – halottakra, akik itt várakoznak remélt föltámadásukra. A két kőszarkofág fölött ámpolna pislákol, rajtuk meztelen királyt és hasonlóképp meztelen királynőt ábrázoló életnagyságú szobor áll, fekete kőből faragva, a fogak és körmök ezüstberakással. A koporsókon héber, görög, valamint latin nyelven írt, az újjászületésre utaló rejtélyes versezetek. (Érdekes, hogy egy modern regényben is szerepel ez a máskülönben nemlétező lépcső, amely ott a Sopra Minerva terén álló szobor alá vezet, ahol egy titkos kamra Nagy Sándor maradványait rejti.[1]) Az elefánt homlokát takaró brokáton – árulja el egy következő oldal illusztrációja – ezek a görög szavak állnak: πόνος και ευφυια – *fájdalom és értelem*. [2]

különös monstrum

A *Hypnerotomachia* szerzője a hieroglifákat hordozó elefánttal új rejtjelet, új hieroglifát alkotott, amelyet csakis azok ismerhettek, akik birtokolták e ritka

könyvet. Márpedig VII. Sándor pápa magánkönyvtárának tételei között ott szerepel a kötet (lett légyen bármilyen vérbő és pogány szépségektől hemzseggő írás), s az egyházfő nem habozott forgatni, amint erről bőszeges lapszéli jegyzetei tanúskodnak. Külön tiszteletadás a könyv előtt – habár nem kevésbé burkolt –, hogy a szobrot 1667. május elsején állították föl, napra pontosan kétszáz évvel a *Hypnerotomachiában* leírt események után, mert a könyvbéli álom 1467. május elsejére virradó éjjel pereg le. És éppen ez volt a nap, amikor e különös monstrum átlépte a fikció és valóság határát, és megtelepedett Rómában.

Mindkét kitérőt azért teszem, mert tartozom egy két év előtt megjelent könyvnek, *A másik útvesztőnek*.^[3] Ebben afféle *wunderkammert* építgettem szavakból, kuriózumtárat, amelyen némely kíváncsi főurak és vagabund alkimisták toronyszobáiban és pincéiben foglalt helyet valaha: polcaira helyeztem több más mellett a *Hypnerotomachia* képzeletbeli példányát egy másik könyv-khiméra, a *Codex Seraphinianus* társaságába. Sietős lépteimet ezért most úgy látom, mint megkésett lábjegyzeteket, amelyekkel eddig adós maradtam: úgy akartam megnézni a kőelefántot is, mint *szökevényt*, a könyv apróra fölépített álmvilágából kilépett illusztrációt, mely valahogyan megtalálta a rejteket az álmok illékony és anyagtalan régióiból egy ősnymtatvány lapjain át ide, az úgynevezett valóságba – ilyesmi nem esik meg túlon túl gyakran. A templom lépcsőin ücsörögve néhány pillanatig ama kiváltságosok egyikének képzelhettem magam, akik ismerik az utat visszafelé – Berninin kezdve a pápán és az ő *incunabulumán* át a titokzatos Frater Franciscus Colonnáig, akinek mélyen szemébe húzott csuklyája alatt senki, soha nem fogja kikémlelni valódi arcát.

google.com

A másik hely, amit látni akartam, a Via di Sant'Andrea delle Fratte 30-as számot viselő háza volt. Nem mintha arra számítottam volna, hogy a falak, vagy a bizonytalán ódon és római módra patinás kapualj bármit is hozzátesz a Szeráfi Kódexhez, vagy netán valamit elárul róla; azt sem reméltem, hogy a bolthajtás félhomályában találok majd egy rég elveszített kulcsot, amely az álombéli nyelven írt lapok hét lakatra zárt világát nyitják – semmi efféle, egyszerűen csak látni akartam a helyet, amelynek padlásszobájában Luigi Serafini két és fél évig írt, rajzolt, és rémálmodott át egy másik világot a miénkbe. De a ház megtalálása nem is bizonyult annyira egyszerű feladatnak.

átváltások katalógusa

Mintha szántszándékkal rejtőzködne, és pedig sikerrel: mert hol lehetne jobban elrejteni egy kuriózumot, mint Rómában, ami maga is kuriózumok tarka hordaléka? Mintha egy különleges féldrágakövet keresnék egy grandiózus ásványtárban. Bár az utcanev szerepelt a térkép hátoldalán az utcajegyzékben, magán a térképen nem volt sehol. Hiába bogarásztam át a négyzetháló megjelölt mezejét – és a szomszédos mezőket, a biztonság kedvéért – a Via di Sant'Andreát nem találtam. Úgyhogy találomra kezdtem kóborolni a Spanyol Lépcsőtől délre, ahol a mély utcák minduntalan kis terekbe

torkollanak, vonalvezetésük pedig cakkos, akár a viperák hátának rajzolata. Az egyik ilyen képződmény, amely megrekedt valahol a sikátorból utcává válás evolúciójában, volt a *Codex* utcája – mint kiderült, az egyetlen, amelynek neve lemaradt a térképről. De itt volt, én pedig hamarosan az utca legjelentéktelenebb háza előtt álltam, amely beékelődött két vénséges palota közé: ez volt a harmincas szám. Pontosabban mindjárt *három* kőbe vésett házszám is ékeskedett *két*, egymáshoz mindenben hasonló ajtó mellett: 28, 29, 30, fölöttük pedig egy-egy, szintúgy egyforma, sötét zsalugáteres ablaksor. De hát a könyv is ilyen: soha semmit nem lehet biztosan eldönteni vele kapcsolatban. Szerves és szervetlen dolgok keverednek benne meglepő létformákká, szilárdak válnak cseppfolyóssá és viszont, s e kentauri világban minden mindennel párizs boldog szertelenségben, és rajzik szét egyetlen vaskos enciklopédiává. Bizonyára a kódex teszi, melynek fogalmiságon túli, hibrid világa oly észrevétlenül fertőzi meg a szemet, hogy aki sokáig nézi ábráit, azon kapja magát, hogy saját világát is e képlékeny szeráfi birodalom lehetséges változataként látja, de ez a környék, a *Fratte*, vagyis a *Gyümölcsöskertekről* elnevezett Szent András temploma mellett mintha itt is, ott is Serafini kézjegyét viselné magán. A házzal szemközti kútról hullámszó vonalakból font bikafej rajzolata bámul rám; mellette a kis, háromszögletű terecske egyik házának oromzatáról, hibrid ragadozó-pofák vicsorognak a járókelőkre és az alattuk kitinpáncélos bogarak módjára kuporgó színes autókra. Persze alighanem pont fordítva: nem a kódex türemkedik át a mi világunkba, hanem ez a világ szivárog, kúszik rejtett hajszálereken Serafini álmaiba, ahol valamely rejtélyes metamorfózison átesve táplálja és gyarapítja éjszakáról éjszakára a Kódex párhuzamos, őrült univerzumát. Hátha ez a vibráló szeráfi világ csak Róma, éjszakánként? Vagy nem is Róma, csak ez a pár sikátor és ez a terecske, ha a köznapi használat egyhangú logikája alól felszabadulva megmutatja valóságos arcát? Hátha a világ éppen ilyen képlékeny, csak mi nem vesszük észre – és mindent elkövetünk, hogy a fogalmak béklyóitól vasra verve inkább ne is kelljen észrevenni a valóság metamorfózisra hajló természetét; hogy a szikla, amelyen megvetettük lábunkat, éppúgy az örvénylő tenger része, mint mi magunk is? Egész Róma ilyen, mint a Szeráfi Kódex: átváltozások katalógusa; időket, stílusokat, funkciókat sűrítő, elegyítő edény; váratlan asszociációkkal és páratlan színekkel teli album.

Luigi Serafini

CODEx

SERAPHINIANUS

[illegible]

RIZZOLI
NEW YORK

Ilyesformán tűnődtem, míg a lábam vitt tovább, az immár a térkép által is jelölt utcákon, lejjebb, a Tritónok Útja felé, hol márvány najádok, hol hieroglifák, hol gnómok vagy épp tonzúrás szentek közt haladva. Éjjel fél egyre járhatott az idő, amikor egy – éjfél tájt is nyitva tartó – könyvesbolt kirakatának sarkában megpillantottam az űzött bestia, a *Codex Seraphinianus* rejtőzködő példányát. Beléptem. A boltban nem volt senki, rajtam kívül egy lélek sem. Csak könyvek, könyvek, körben a polcokon, s mind Rómáról. Lépcső vitt lefelé hátul, s a láthatatlan pincéből zeneszó szűrődött ki. Betűzgettem a címeket, és azon tépelődtem, mit meg nem tesz az ember, hogy *betűvé* válják, s hogy könyvespolcra kerüljön – elvégre valami effélét jelent írónak lenni –, és aztán milyen zavarba esik, amikor a betűk világából is tárgyak vagy élőlények jutnak át hozzánk. Mintha csakis így tehetnénk szert jelentésre – mintha bizony jelenteni valamit csakis az ember kiváltsága volna.

[1] Sean Hemingway, *The Tomb of Alexander*, Arrow Books, 2013.

[2] Esetleg olvasható *gonosznak* is, akkor jelentése: „nemzés”.

[3] *A másik útvesztő*, Liget, Bp., 2015.

felső kép | wikimedia.com